

OLIV TA'LIM TIZIMIDA MODULLI O'QITISH TEXNOLOGIYASIDAN SAMARALI FOYDALANISH

Professor Kenjaboyev Shukurjon Sharipovich, dosent Botirov Abdusattor Gapparovich katta o'qituvchi Babayev Narimon Otabayevich katta o'qituvchi KarimovBoxodirYusufjonovich Namangan muhandislik-qurilishinstituti, O'zbekiston
Email: @karimovboxodirr81@gmail.com

Annotasiya: Ushbu maqolada samarali o'qitish texnologiyalaridan biri modulli o'qitish jarayoniga tizimli faoliyatli yondoshuv va uning o'ziga xos xususiyatlari bayon etilgan.

Kalit so'zlar: modulli o'qitish texnologiyasi, modul, tizimli yondoshuv, individuallashtirish, modul dasturi, o'quv paketi, o'quv elementi, o'rgatuvchi modul, ta'lim metodlari, ta'lim vositalari.

Аннотация: В статье приведены возможности в системно-деятельного подхода особенности использования технология модульного обучения а также обоснована возможности технологии в процессе обучения формирования умений и навыков у учащихся в профессиональных учебных заведениях.

Ключевые слова: технологии модульного обучения, модуль, системный подход, индивидуализация, модульная программа, учебная пакет, учебная элемент, обучающая модуль, методы обучения, средства обучения.

Annotation: The article presents the possibilities in the system-active approach, the features of using the technology of modular education, and also substantiates the possibilities of technology in the process of teaching the formation of skills and abilities among students in vocational schools.

Keywords: module, system approach, individualization, modular program, training package, educational element, training modules, teaching methods, teaching aids.

Hozirgi vaqtda modul texnologiyasi jahondagi turli mamlakatlarda (AQSH, Buyuk Britaniya, Gollandiya, Italiya, Fransiya, Germaniya, Belarus, Litva kabi xorij mamlakatlari oliy va boshqata'limida) tez tarqalmoqda. Modulli o'qitish asoschisi amerikalik tadqiqotchi J.Rassel bo'lib, u o'quv modulini "o'quv materialining konseptual birligini va ta'lim oluvchiga belgilangan harakatlarni qamrab oluvchi o'quv paketi" sifatida birinchi bor ta'rifladi.

Modulli o'qitishning nazariyasi va amaliyotining rivojiga P.A.Yusevichene, R.S.Bekirova, E.V.Luzik, M.A.Choshanov, I.B.Sennovskiy, G.V.Lavrentev, N.V.Borodina, D.A.Matveyeva, N.E.Erganovalar o'z tadqiqotlarida katta xissa qo'shganlar.

Mamlakatimizda ham ta'lim jarayoniga modulli o'qitishni tadbiiq etish borasida bir qator tadqiqot ishlari amalga oshirilgan. N.H.Avliyoqulov, S.Yu.Ashurova, M.G.Davletshin, G'.J.Yo'ldoshev, N.N.Musayeva, B.Nuriddinov, K.T.Olimov, R.I.Sunnatov, S.A.Usmonava, B.Faberman, D.Fayzullayeva, A.A. SHoyusupova, F.I. Haydarovlar tomonidan olib borilgan tadqiqot ishlari shular jumlasidandir.

Biroq shuni ta'kidlash mumkinki, hozirgi vaqtda pedagogik tadqiqotlarning mualliflari o'rtasida o'qitishning modulli texnologiyalarining mohiyatini yoritishga yagona yondashuv qaror topmagan. Yu.K.Balashov, V.L.Rudik, V.A.Rijovning ta'kidlashicha, modulli o'qitish deganda aniq mutaxassislik bo'yicha o'quv materialini mustaqil ahamiyatga ega bo'lgan tugallangan qismlarga (modullarga) taqsimlashni tushunish kerak deyiladi va mazkur turdagi ishlar uchun o'zlashtirish kerak bo'lmaydigan material chiqarib tashlanishi kerakligini ta'kidlashadi hamda modul dasturini va modulli o'qitish jarayonini individuallashtirish ko'zda tutiladi [2].

Yurtimiz va xorij tadqiqotchilari ishini tahlil qilish, modulli o'qitishning etakchi tadqiqotchilari tomonidan ishlab chiqilgan modul tushunchasini nazariy tahlil qilishning uchta asosiy yo'nalishini ajratishga imkon beradi.

“Modul” tushunchasini tahlil qilishning mazmun yo‘nalishi M.A.Andenko, G.V.Lavrenteva, T.I.Shamova, N.E.Erganova, P.A.Yusyavichenening ishlarida taqdim etilgan. Modul deganda o‘quv materialining konseptual birligini qamrab oluvchi va qo‘yilgan maqsadlarga erishish bo‘yicha maqsadli blokni va metodik qo‘llanmani o‘z ichiga oluvchi, maxsus ishlab chiqilgan o‘quv paketi tushuniladi [3].

Fan bo‘yicha faoliyat yondashuvi ta‘limning fanli tizimida modulli o‘qitish texnologiyasini qo‘llashni anglatadi. Bunday modulli o‘qitish texnologiyasini oliy ta‘lim tizimida, akademik litseylar va professional ta‘limida, pedagog va muhandis-pedagoglar malakasini oshirish tizimlarida qo‘llash maqsadga muvofiqdir.

Fan bo‘yicha faoliyat yondashuvi asosidagi modulli o‘qitish texnologiyasida modul o‘zida quyidagilarni aks ettiradi:

o‘quv faning fundamental tushunchalari – muayyan hodisa yoki qonun, yoki bo‘lim, yoki yirik bir mavzu, yoki o‘zaro bog‘liq tushunchalar guruhi;

o‘quv faning bir yoki bir necha fundamental tushunchalarini o‘rganishga (o‘zlashtirishga) qaratilgan.

Bunda odatda modul – 2-6 soatli ma‘ruzaviy mashg‘ulotlar va shu bilan bog‘liq bo‘lgan amaliy (seminar), laboratoriya mashg‘ulotlaridan iborat bo‘ladi.

Modulli o‘qitishning tizimli faoliyatli yondashuvi, asosan kasb-hunar ta‘limi tizimida qo‘llaniladi. Bu yondashuv doirasida modul bloklardan tashkil topadi, bunda kasbiy faoliyatning bir qismi tushuniladi, va ular ketma-ket bajariluvchi, o‘z navbatida, kasbiy ko‘nikma va malakalarni shakllantirishga imkon beruvchi ishlab chiqarish amallaridan (ishlar qadami) iborat bo‘ladi. Har bir ishlab chiqarish amali (ish qadami) kasbiy ko‘nikma va malakalarning ma‘lum bir to‘plamini shakllantirishini ta‘minlaydi, ularni o‘zlashtirish ajratib olingan o‘quv materiali asosida tuzilgan o‘quv elementlari yordamida yuz beradi.

Modulni bunday tushunish “Mehnat malakalari moduli” (MMM- o‘qitish konsepsiyalari) Evropa o‘qitish konsepsiyasi asosiy qoidalariga mos keladi, u ko‘pgina mamlakatlarda ta‘lim jarayonida qo‘llaniladi. MMM da – modul bloki deganda “qat‘iy belgilangan boshlanish va oxiriga ega bo‘lgan faoliyatning qismi” tushuniladi, o‘quv elementi deganda – faoliyatning har bir elementini bajarish bilimi, ko‘nikmalari va malakalarini shakllantirish uchun zarur o‘quv materialni o‘z ichiga olgan risola tushuniladi.

MMM konsepsiyasi talablariga muvofiq modul dasturi avtonom modul blokining ketma-ket qatoridan tuziladi, modulli blok mazmun va funksional jihatdan yakunlangan kasbiy faoliyat birligidan iborat bo‘ladi.

Tadqiqotimiz doirasida modul texnologiyasi “Mehnat malakalari modullari” (MMM) evropa konsepsiyasi talablariga muvofiq modulli yondashuv asosida ishlab chiqiladi. Bu tizimli faoliyat asosidagi modulli o‘qitish texnologiyasi bo‘lib, uning quyidagi asosiy xususiyatlarini qayd etish mumkin:

o‘qitish mazmuni, kichik mutaxassis faoliyatining tizimli tahlili asosida shakllantiriladi;

modulli dastur tarkibi kichik mutaxassisning kasbiy faoliyatiga uyg‘un tarzda tuziladi. O‘qitish dasturi, alohida modullardan, modul bloklaridan, o‘quv elementlaridan iborat bo‘ladi. Modul bloki, o‘qitish dasturining tarkibiy qismi bo‘lib, “boshlanishi va oxiri” kichik mutaxassis ishi va harakatining aniq ko‘rsatilgan tugallangan bo‘lagidir;

har qaysi modul blokini o‘rganish, “O‘quv elementi” yoki “O‘rgatuvchi modul” deb ataluvchi maxsus ishlangan turli uslubiy qo‘llanmalar bo‘yicha amalga oshiriladi. Zururiyat tug‘ilganda, har qaysi o‘quvchi uchun individual o‘qitish dasturlari tuziladi. “O‘quv elementi” (O‘rgatuvchi modul) o‘quvchiga, mustaqil ravishda o‘quv materialini o‘zlashtirishga imkon beradi;

o‘qituvchi va o‘quvchining o‘zaro munosabati teng huquqlilik va o‘quv elementlari (“O‘rgatuvchi modul”) ni o‘rganish jarayoniga o‘zaro bog‘liq holda kechadi.

Tizimli faoliyat asosidagi modulli o‘qitish o‘z ichiga o‘qitish mazmunini tanlab olishni (mazmun darajasi) va o‘qitish texnologiyasini ishlab chiqishni (texnologik daraja) oladi. Mazmun darajasida o‘quv muassasasi sharoitida keng profilli dastgohchilarni o‘qitishning modul

dasturi ishlab chiqiladi, texnologik darajada esa ularning kasbiy ko'nikma va malakalarini shakllantirishning modul texnologiyasi ishlab chiqiladi.

Modul dasturini ishlab chiqish quyidagi bosqichlar asosida amalga oshiriladi: 1) tayyorlanadigan mutaxassislar kasbiy faoliyatini tahlil qilish; 2) modul bloklarini ajratish; 3) modul bloklarini tahlil qilish; 4) o'quv elementlarini ishlab chiqish; 5) o'quv elementlarini o'rganish ketma-ketligini ishlab chiqish.

Shunday qilib, modulli o'qitishda o'quvchilarni o'z qobiliyatiga ko'ra bilim olishi uchun to'la zarur shart-sharoitlar yaratiladi.

O'qitishning modul tizimiga o'tish samaradorligi quyidagi omillarga bog'liq bo'ladi:

- o'quv muassasasining moddiy-texnikaviy bazasi darajasi;
- professor-o'qituvchilar tarkibining malakaviy darajasi;
- ko'zlangan natijalarni baholash;
- didaktik materiallar ishlab chiqish;
- natijalarning tahlili va modullarni optimallashtirish.

O'qitishning modul tizimi mazmunidan uning quyidagi afzalliklari namoyon bo'ladi:

- fanlar, fanlar ichidagi modullar orasidagi o'qitish uzluksizligi ta'minlanadi;

- har bir modul ichida va ular orasida o'quv jarayonini barcha turlarining metodik jihatdan asoslangan muvofiqligi o'rgatiladi;

- fanning modulli tuzilish tarkibining moslashuvchanligi;

- o'quvchilar o'zlashtirishi muntazam va samarali nazorat (har qaysi moduldan so'ng) qilinishi;

- o'quvchilarning zudlik bilan qobiliyatiga ko'ra tabaqalanishi (dastlabki modullardan so'ng, o'qituvchi ayrim o'quvchilarga fanni individual o'zlashtirishni tavsiya etishi mumkin);

Buning natijasida, o'quvchi etarli bilimlarga ham, ko'nikmaga ham, uquvga ham ega bo'ladi.

Shunday qilib, modulli o'qitishdan foydalanib kichik mutaxassisni tayyorlash quyidagilar asosida ta'minlanadi:

- o'qitishning uzluksizligi (bunda fanlarni o'zlashtirish samaradorligi oshadi);

- o'qitishni jadallashtirish (buning natijasida informatsiyaning ko'p qismi, individual va mustaqil ishlash paytida, kompyuter tarmoqlari orqali o'zlashtiriladi);

- o'qitishni individuallashtirish (o'quvchi o'z qobiliyatiga ko'ra bilim olish imkoniyatiga ega bo'ladi).

O'qitishning istiqbolli tizimlaridan biri sifatida modulli ta'lim texnologiyalarida asosiy o'quv maqsadlar jumlasiga quyidagilarni kiritish mumkin:

- ta'lim oluvchining o'ziga mos sur'atda ishlashi;

- ularga o'z imkoniyatlarini aniqlash;

- ta'lim mazmunini o'zgaruvchan tarzda qurish;

- uning turli turlari va shakllarini integratsiyalash;

- o'quvchilarda mustaqil ravishda ta'lim olish ko'nikmalarini shakllantirish va ularning yuqori darajadagi natijalarga erishtirish. O'z-o'zidan ko'rinadiki, yuqoridagi bayon qilingan maqsadlarning oxirgisi modulli o'qitishning bosh, etakchi maqsadi hisoblanadi.

Modulli ta'limning mohiyati shundan iboratki, bunda o'quvchi modul bilan ishlashda o'quv-biluv faoliyatining aniq maqsadlariga mustaqil ravishda (yoki o'qituvchining ba'zi bir yordamida) erishiladi.

Modul harakat rejasi maqsadini, axborotlar bankini; qo'yilgan didaktik maqsadlarga erishish bo'yicha metodik rahbarlikni o'z tarkibiga oladi.

Shu boisdan ham modul o'quv-pedagogik adabiyotlarda modulli o'qitishning vositasi sifatida qaraladi.

Modulli ta'limning o'ziga xos xususiyatlari sifatida qo'yidagilarni keltirish mumkin:

1. Modulli ta'limning mazmunini tugallangan mustaqil komplekslarida ifodalanadi. Har bir kompleks o'quv materiali shunday qurilishi kerakki, u har bir o'quvchi tomonidan uni oldiga qo'yilgan didaktik maqsadlarga erishishga imkon yaratish.

2. Modulli ta'lim o'qituvchini o'quvchilar bilan bo'ladigan muloqot shakllarini o'zgarishini ko'zda tutadi. U o'quvchilar bilan modullar orqali ham bevosita – har bir o'quvchi bilan individual tarzda muomala qiladi. Modulli ta'limgina o'qish-o'qitishni sub'ekt-sub'ekt asosga, ya'ni o'quvchini faol bo'lishga, o'quv jarayonida sub'ekt holatiga o'tkazishga imkon yaratadi. O'qituvchi har bir o'quvchiga individual yondashuv asosida maslahat – koordinatsiyalashuvchi funksiyani bajaradi. Bu esa pedagog va ta'lim oluvchiga o'qish-o'qitishni optimal yo'llarini birgalikda tanlashga imkon beradi. Natijada ta'lim jarayonida jarayonida o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi munosabatlar teng huquqlik bo'lib boraveradi.

3. O'quvchining o'quv-biluv faoliyatini yuqori darajada o'zini-o'zi tashkil etilishi. U o'quv maqsadlarni mustaqil qo'yishga, faoliyat usullarini tanlash ko'nikmasiga, o'z harakati va munosabatlarini boshqalar bilan moslashtirish va muvofiqlashtirishga asoslangan. Modulli o'qitish sharoitida bu shu bilan ta'minlanadiki, o'quvchilar o'z vaqtlarining katta qismida mustaqil ishlaydi, o'quv-biluv faoliyati ularning anglangan predmet iva idroki bo'lib qoladi.

4. Bosma materialga asoslangan modullarni mavjudligi o'qituvchiga o'quvchilar bilan ishlashni individuallashtirishga, ya'ni o'quvchiga alohida e'tiborda qaratgan holda ularning har biriga maslahat berishga imkon yaratadi.

Xulosa qilib aytganda, o'qitishning modul texnologiyasi qator afzalliklarga ega: o'qitishning modul texnologiyasi qo'llanilganda dastur mazmuni ta'lim oluvchining imkoniyat va ehtiyojlari, ishlab chiqarish korxonasining mutaxassislar kasbiy malakasiga qo'yadigan talablardan kelib chiqqan holda belgilanadi, zarurat tug'ilganda dasturga tuzatish kiritiladi, mavjud dasturlar asosida yangilari yaratiladi, o'qituvchi va ta'lim oluvchining teng huquqli munosabatlari shakllantiriladi, turli o'quv fanlari bilimlarini bitta ixtisoslik doirasida integratsiyalab o'rganiladi, eng muhimi, bo'lajak mutaxassislarda kasbiy ko'nikma va malakalar bosqichma-bosqich shakllantiriladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Abdullayeva Q.M. Maxsus fanlarni o'qitishda bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy bilim va ko'nikmalarini shakllantirishning metodik asoslari: Dis. ... ped. fan. nom.- Toshkent: 2006. - 182 b.

2. Avliyakov N.X., Musayeva N.N. Kasb-hunar kollejlarda kasbiy fanlarning modulli o'qitish texnologiyalari. – T.: Yangi asr avlodi, - 2003. – 88 b.

3. Sharipovich, K. S., Yusufjonovich, K. B., & Yakubjanovich, H. U. (2021). Innovative Technologies In The Formation Of Professional Skills And Abilities Of Students Of Technical Universities. International Journal of Progressive Sciences and Technologies, 27(1), 142-144.